

DEL III

Publikum og komponistene

Kap. 11 Publikum

Hvem var de?

Sosiale grupper

I kap. 1, om den uorganiserte musikkhandel, delte jeg befolkningen på 1700-tallet inn i fire grupper: embetsmenn, handelsmenn og håndverkere, bønder og arbeidsfolk på land (inklusive husmenn) og sjø (sjømenn og fiskere). Samfunnsutviklingen gjennom 1800-tallet gjør det naturlig å etablere en egen gruppe, den *lavere* embetsstand med prester, lærere, lavere militære (fra kaptein og nedover) og funksjonærer. Som egen gruppe føyer jeg til foreninger, skoler. I det følgende vil da publikum bli delt inn i disse seks gruppene:

- I Høyere embetsstand
- II Lavere embetsstand
- III Handelsfolk og håndverkere (inklusive musikere)
- IV Bønder
- V Arbeidere, husmenn, fiskere, sjøfolk
- VI Foreninger, skoler

Kilder

Hvem var publikum? Hvem kjøpte og/eller leide noter og instrumenter? Dette har vi hittil visst svært lite om. Tre kilder vil bidra til å svare på disse spørsmålene.

- Salve Thomassens leiebibliotek-abonnenter 1856–71
- Brødrene Hals' protokoller 1856–1908
- Carl Warmuths kundekatalog 1893–96

Den første av disse kildene dreier seg om leie av noter i Kristiansand. Den neste om kjøp og reparasjon av klaverinstrumenter i Christiania og den siste om kjøp av noter, instrumenter og annet fra Christiania.

Disse kildene har noe forskjellig karakter, men de vil vise seg å ha felles trekk.

Salve Thomassens noteleiebibliotek

Man har hittil visst lite eller intet om hva slags publikum noteleiebibliotekene hadde – hvor mange abonnenter det var, hvor de bodde, hvilken alder og kjønn og hvilken sosial gruppe de tilhørte.

Salve Thomassen (1803–83), utdannet lærer, startet sin bokhandel i 1834 og sitt leiebibliotek i 1853. Han utgav straks en trykt katalog over selve biblioteket på 2128 nummer, som med alle tillegg var på 3525 nummer i 1859.

I Statsarkivet i Kristiansand oppbevares *Cassebog for Musikalier for S. Thomassens Leiebibliothek 1857*. Her er alle abonnementer for hvert år mellom 1856 og 1871, altså 16 år, oppført med navn og tittel. Abonnentlisten inneholder totalt 283 navn – inklusive de svakheter en slik kilde kan ha: utydelig skrift, mangelfulle opplysninger. Listen gir ingen opplysninger om *hva* de lånte. – Se appendix VII.

Abbonnentenes antall

pr. år vekslet mellom 87 og 50 med et gjennomsnitt på 69. Vi kan regne med at antall *brukere* lå langt høyere idet det nok inkluderte familie og venner.

Abbonnentenes bosted

Langt de fleste bodde selvsagt i byen Kristiansand eller nærmeste omgivelser (Lund, Oddernes). Men faktisk er 41 av dem opplyst eller funnet bosatt i Egersund, Flekkefjord, Farsund, Mandal, Tvedt, Iveland, Lillesand, Grimstad og Arendal.

Abbonnentenes alder 1865

203 av 283 personer har entydig kunnet identifiseres. 40-åringene dominerer overlegent med sine 62 personer (over 30 %), 50-åringene følger med 45, deretter 30-åringene med 36, 60-åringene med 23, 20-åringene med 17, de under 20 år med 10 og de over 70 år med 10 personer. Den eldste er 88 år, den yngste 8 år. Gjennomsnittsalderen er 46 år.

Abbonnentenes kjønnsfordeling

Av 279 (4 er nær uleselig) navn var 75 (27 %) kvinner, altså bare vel en fjerdedel av abonnentmassen. Kanskje kan vi regne med at “der sto kvinner bak” likevel, mens mannen figurerte som den sosialt aktive.

Sosial gruppering

Tittel eller yrkesbetegnelse mangler for 27 personer. De gjenstående navn fordeler seg slik:

Gruppe	Antall		%
I	31	Høyere embetsstand	12
II	111	Lavere embetsstand	43
III	110	Handelsfolk og håndverkere inkl. musikere	43
IV	4	Bønder	1

Vi ser at den lavere embetsstand og handelsstand og håndverkere dominerer helt. Den høyere embetsstand er godt representert mens bondestandens andel er svært liten. Hverken arbeidere, sjøfolk eller fiskere figurerer på listen.

Ser vi direkte på titlene, omfatter de et stort register fra hoffmarskalk og stiftamtmanntil ølbrygger og tobakksspinner.

Konklusjonen ser ut til å bli at den gjennomsnittlige abonnent i Salve Thomassens noteleiebibliotek var en 45 år gammel lavere embetsmann. Dette kan gjelde for de fleste noteleiebibliotekene i Norge før 1909.

Eies		Pris
Stockholm		
C. J. Andersson	10/83	Kr. 1500
Klokkes Pøgaard	5/82	Kr. 75
Carl N. Bull	19/82	Kr. 25
(Hustvedt)		
Imma Wiborg	2/83	Kr. 700
(Trondheim)		
Olaus Luseid	21/83	Kr. 700
Carl. Loraas	27/83	Kr. 800
(Drammen)		
Drammuelaget	13/83	Kr. 800
(Hagepr. Lillehammer)		
Lorenstveit	11/83	Kr. 900

Utsnitt av protokoll fra Br. Hals' fabrikk.
 Protokollene inneholder en rekke opplysninger av teknisk art,
 i tillegg til kundens navn og tittel samt pris.
 (Nasjonalbiblioteket, Oslo)

Brødrene Hals' protokoller

Peter Andreas Kjeldsberg ved Ringve Museum har gitt meg tilgang til sine notater fra sin forskning i Brødrene Hals' protokoller over deres egen pianoproduksjon og reparasjoner av egne og andres instrumenter. Firmaet i Christiania hadde representanter i flere norske byer (Bergen, Stavanger, Trondheim, Kristiansand, Arendal og Drammen), så kundekretsen var på ingen måte avgrenset til hovedstaden. Det ble også solgt pianoer til kunder i Amerika og Australia foruten de øvrige nordiske land.

Denne kilden berører en kundemasse som er nokså forskjellig fra Thomassens. Her dreier det seg om langt mer kostbart gods enn leide noter.

I perioden 1856–1908 som Kjeldsbergs notater dekker, er 104 personer nevnt som eiere eller kjøpere av et Brødrene Hals-piano. Kun titler er opplyst her, ingen navn.

Av disse 104 kjøpere finner vi

34 i gruppe II – lavere embetsstand	= 33 %
66 i gruppe III – handel og håndverkere	= 63 %
4 i gruppe IV – bønder	= 4 %

Vi ser at håndverkerstanden dominerer fullstendig. Samfunnsutviklingen, med vekst i folketallet – særlig i byene – gjennom siste del av 1800-årene gjorde det mulig for driftige håndverkere og handelsmenn å slå seg opp. Og til et dannet hjem hørte et piano! Det gav sosial status. Det er interessant å legge merke til at den høyere embetsstand mangler helt; noen av disse etablerte familier hadde sikkert allerede (før 1856) skaffet seg et instrument og noen hadde kanskje skaffet seg et direkte fra utlandet.

The image shows a handwritten ledger for the month of September 1895. The page is divided into columns for customer names, addresses, and amounts. The entries are organized into sections marked with numbers 4, 5, and 6 on the left margin. The handwriting is in cursive, and the paper shows signs of age with some staining and wear.

Section	Customer Name	Address	Amount
4	Maalder Hakset	Fr. Utad	11.95
	Federheim N. Myhre	Gulstengr. K.	-
	Jensen i Nils Thantow	Skjoldalen P.	-
	Kn. L. Gude	Heller St.	-
	Arvidskjoldsk. Ant. Andersen	J. Olsen	1.05
	W. L. Olsson	Nosso	2.10
	Agnes L. Hoff	Frondjan	1.00
	Abdyfine Guntin Oule	Lillesand	1.50
	Arvid D. Knudsen	Koraa	2.50
	Fr. Frantze Seymunt	Handal	2.90
	W. H. Hansens Anstalt	Kjelleren	-
	Olav Haasrud	Storaasen	1.00
	Agnes L. Myhre	Osungen	1.10
	Christy Thoenig	Stauberg	2.05
	Fr. F. Falck	Fr. Kaldt	2.10
5	A. P. Githberg	Fr. Kaldt	2.15
	Harald Lycke & Co.	Osungen	2.15
	Fr. Anna Michelsen	Arndal	2.15
	Lars. Bistun	Larvoborg	1.00
	Antonen Herg	Larvoborg	2.40
	Arvid Frantze	Hammerfest	2.10
	Caran Brandstetter	Leipzig	2.20
	Carl P. C. Albretsen	Arvid	2.00
	Fr. Kristine Høyland	Fr. Olsen	2.05
	M. Steinstad	Loon	2.20
	H. Kober	Handal	2.50
	Morslioff	Fr. Oarn	-
	O. L. Pedersen	Namsos	2.50
	P. O. Hurny	Fr. O. O. O.	2.15
	6	Olav R. M. R. Seljeborg	Blodø
Fr. Elen Finsen		Høy. Sofaten	2.20
Harald Lycke & Co.		Osungen	2.10
Arvid		Osungen	2.90
Fr. H. Mørch		Fr. Utad	1.00
Fr. Rosa Borsum		L. H. H. H.	-

Warmuths kundekatalog, september 1895.
 Nasjonalbiblioteket, Oslo.

Carl Warmuths vareforsendelseskatalog

Carl Warmuths firma førte protokoll over forsendelsene til sine kunder. Protokollen for perioden 1893–96 oppbevares på Nasjonalbiblioteket i Oslo. Den omfatter bare forsendelser – ikke kjøp direkte fra butikken.

Protokollen er på ca. 400 sider à 37 navn, dvs den inneholder totalt ca. 15.000 navn – der en god del nevnes flere ganger. Forsendelsesmåtene var pr. brev, pr. pakke, pr. jernbane eller (til Vest- og Sørlandet) pr. skip. Det står intet om hva kundene hadde kjøpt, kun vekten på forsendelsen. Vekten alene vil ikke kunne fortelle noe om innholdet – enten det for eksempel var en stor notebunke eller et lite instrument.

Av disse ca. 15.000 er 978 tilfeldige navn tatt ut til gransking. Av disse har 485 latt seg entydig identifisere i folketellingen 1900.

Sosiale grupper (– se appendix VI):

Av de 485 navn er 36 sosialt uidentifisert. De gjenstående 449 fordeler seg slik:

Gruppe	Antall		
I	10	høyere embetsstand	= 2,2 %
II	124	lavere ditto	= 27,9 %
III	266	handelsstand og håndverkere	= 59,3 %
IV	28	bønder	= 6,2 %
V	15	arbeidere, fiskere, sjøfolk	= 3,3 %
VI	6	foreninger, skoler	= 1,3 %

Handels- og håndverkerstanden dominerer overlegent med sine nær 60 %. Musikerne ble hovedsakelig rekruttert fra dette sjiktet. Den lavere embetsstand teller halvparten av denne gruppen og de øvrige gruppene er helt små.

Kjønn:

Det viser seg at majoriteten – 65,7 % – av kundene i denne katalogen er mannlige.

Til hvilket bruk handlet man hos Warmuth?

Det ser ut til at

- 20 % kjøpte for å selge videre
- 20 % kjøpte til øvrig yrkesmessig bruk (musikere)
- 60 % kjøpte til privat bruk

Aldersfordeling:

Av 336 vi kjenner alderen på er

- 1 over 70 år
- 10 i 60-årene
- 32 i 50-årene
- 56 i 40-årene

92 i 30-årene
 98 i 20-årene
 44 i 10-årene
 3 under 10 år

Noe over halvparten, 56,6 %, av kundemassen var altså 20–39 år.

Geografisk spredning

Norge

198	bosatt	i Øst-Norge (Christiania, Østfold, Akershus, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold)
64		i Nord-Norge (Nordland, Troms, Finnmark)
60		i Sør-Norge (Telemark, Aust-Agder, Vest-Agder)
46		i Midt-Norge (Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag)
29		i Vest-Norge (Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane)

At Øst-Norge er så godt representert er ikke forbausende. Mer interessant, nærmest påfallende, er at så mange i Nord-Norge handlet hos Warmuth. Forklaringen er nok at der ikke var noe lokalt sentrum, og Trondheim var ikke noen reell konkurrent til Christiania. Olaf T. Ranum i Trondheim sa jo at det rundt 1900 var ”skik næsten overalt nordenfjels at musikvarer skulle hentes fra Kristiania”. At Vest-Norge og Midt-Norge kommer nederst på listen, viser den betydning Bergen hadde. Et annet interessant trekk er at Christiania, der jo forretningen var, i det hele tatt er representert i denne vareforsendelseskatalogen. Men så viser det seg at over halvparten av christianiakundene var yrkesaktive kvinner som nok hadde lite tid til å gå i butikker!

Utlandet

88 adressater, der Tyskland og Sverige ligger øverst; geografiske ytterpunkter er USA og Russland. Av disse 88 er nær halvparten registrert som firma, de øvrige ser ut til å være privatpersoner.

*

Disse tre kildene gir noen svar på spørsmålet: hvem var publikum? Det ser ut til at det ved midten av århundret skjer en forskyvning av tyngdepunktet fra embetsfolk til handels- og håndverksfolk. Dette er ikke overraskende – det stemmer med samfunnets øvrige utvikling. Gjennomsnittsalderen synker og kvinneandelen stiger.

Kildene gir også klare svar på *hvor* publikum befant seg. Man skulle tro at note- og instrumentkjøp var noe som fortrinnsvis foregikk i de store og større byene. Denne undersøkelsen har vist at dette ikke stemmer – det musikkjøpende publikum var fordelt over det ganske land.

Thomassens abonnenter finner vi i mange byer/tettsteder på Sørlandet: Kristiansand, Egersund, Farsund, Flekkefjord, Grimstad, Arendal, Mandal, Tvedt, Iveland, Lillesand, der de seks første var kjøpsteder i 1895. Brødrene Hals-kilden oppgir ikke kundens bosted, men vi vet at firmaet hadde kontakter over store deler av landet.

Av de 486 navn som er identifisert i Warmuths kundekatalog, hadde 398 adresse innen Norges grenser. Bostedene fordeler seg slik:

Øst-Norge:	112	bodde i kjøpsteder,	86 (43 %) utenfor
Vest-Norge:	19	do	10 (34 %) do
Sør-Norge:	43	do	17 (28 %) do
Nord-Norge:	26	do	38 (59 %) do
Midt-Norge:	25	do	21 (47 %) do
	Tils. 225		172,
	Eller 57 %		43 %.

Vi ser at en overraskende stor del av Warmuths kundemasse bodde på mindre steder, utenfor kjøpstedene. Her kan vi minne om den sentrale kulturelle funksjon de mange embetsmannsgårdene på landet hadde. Kjøpstedene har en liten overvekt, men her må vi regne med at det i tillegg foregikk salg direkte fra stedets bok- og/eller musikkhandel. – Som Brødrene Hals hadde Warmuth kunder en rekke steder i utlandet – nær 90 adresser.

*Borgerskapet spiller.
Fra noteforside utgitt i København rundt 1865.*

Hva kjøpte publikum?

Warmuths forlagsprotokoller inneholder opplysninger om alle sider ved en noteproduksjon. Ved siden av produksjonsdato (år, måned), komponist, tittel, kostnader ved trykkingen, står opplagets/opplagenes størrelse. Til alt hell for oss har man ved en vareopptelling i januar 1915 skrevet inn i protokollene hvor mange eksemplarer det var igjen i forlagets arkiv av nær hver enkelt produksjon. Dette gjør at vi for svært mange produksjoners vedkommende får vite helt nøyaktig hvor mange eksemplarer som ble solgt.

Jeg har gjennomgått Warmuths forlagsprotokoll nr. 1 for årene 1851–1882. Den inneholder produksjonene fra og med platenummer 1 til og med platenummer 816. For 469 produksjoners vedkommende har det vært mulig å få et helt eksakt bilde av omsetningen. At det ikke er fler, skyldes forskjellige forhold:

- ikke alle har fått restopplaget notert ved opptellingen i 1915;
- en god del – de mest salgbare – ble solgt til Wilhelm Hansen i København; restopplaget er da ukjent for oss;

- svært mange utgivelser ble overtatt fra andre norske forlag (Neupert, Lindorff og andre) og mangler de fleste produksjonsopplysninger;
- mange var satt av til periodikumet *Nordisk Musik-Tidende*.

Det viser seg at langt de fleste (nær 300) produksjoner (titler) har solgt mellom 100 og 600 eksemplarer. Kun 45 har solgt i mer enn 2000 eksemplarer, kun 6 i mer enn 5000. Tilsvarende er det også få (48) som ble solgt i mindre enn 100 eksemplarer. På bunnen – med helt ned til 5 solgte eksemplarer – ligger for oss i dag ukjente komponistnavn (E. Knudsen, A. Hallen, F. Hagemann).

Tilsvarende tall for opplagenes antall viser at bare 15 produksjoner kom i mer enn 10 opplag. Nær 100 produksjoner fikk 4–9 opplag og resten, over 356 produksjoner, 1 eller 2 eller 3 opplag med tyngdepunkt på 1 opplag (206 produksjoner).

Den vanlige størrelse på et opplag var 100 eksemplarer.

I oversikten ovenfor (kap. 7) over de mest solgte komposisjoner fra Warmuths forlag troner Johan Svendsen øverst med utrolige 20.300 solgte eksemplarer av sin fiolinromanse op. 26 for fiolin og piano fra 1881. For å få et enda mer fullstendig bilde av hva som ble solgt av musikk mot slutten av 1800-tallet, tar jeg også med undervisningslitteraturen, sangbøkene, som hadde sin egen kundekrets. Det var nettopp en slik produksjon, Kobberstad & Koppangs skolesangbok hefte 2, som kom som en klar nr. 2 på listen, med sine 12 opplag og et salgstall på 12.206 eksemplarer i årene 1881–1910. Roveruds innsats på skolesangens område fikk dype ettervirkninger. Listen som følger viser de 160 mest solgte titler på Warmuths forlag:

- 1 Svendsen: Romanse op.26, for fiolin og piano
- 2 Kobberstad/Koppang: Skolesangbok
- 3 Kobberstad/Koppang: Skolesangbok
- 4 Bull: Favorittkomposisjoner, for piano
- 5 Teilman: Festmarsj (Carl Johan-statuen), for piano
- 6 Masset: Sangøvelser
- 7 Nordraak: Ja vi elsker, for sang og piano
- 8 Den lille Pianist, 108 småstykker h.1 for piano
- 9 Koppang: Sangbok bd.1, h.5

- 10 Nordraak: Purpose af Maria Stuart, for piano
- 11 Larbalestier: Home, sweet home, for piano
- 12 Koppang: Trestemmige sanger bd.1 h.1
- 13 Norske folkemelodier, for fiolin solo
- 14 Skalaøvelser
- 15 Koppang: Trestemmige sanger bd.1 h.6

- 16 Nordraak: Valse caprice, for piano
- 17 Rendano: Chant du paysan for piano
- 18 Koppang: Trestemmige sanger bd.2 h.4
- 19 Koppang: Trestemmige sanger bd.2 h.1
- 20 Koppang: Melodiske øvelser
- 21 Koppang: Trestemmige sanger bd.1 h.2
- 22 Naumann: Kalkunvals, for piano
- 23 Koppang: Trestemmige sanger bd.1 h.3
- 24 Svendsen: Violen, for sang og piano
- 25 Winter-Hjelm: Pianoskole
- 26 Grieg: Fire albumblad, for piano
- 27 Skalaøvelser
- 28 Reissiger (utg): Norske folkemelodier, for piano
- 29 Warmuth (utg): Gitarspillerens sangbok

- 30 Koppang: Trestemmige sanger bd.3 h.1
- 31 Koppang: Trestemmige sanger bd.2 h.5
- 32 Kjerulf: Brudfærden i Hardanger, for sang og piano
- 33 Bjærum: Notetabell og musikklære
- 34 Krahl: 1–2–3, polka, for piano
- 35 Norske folkemelodier, for piano
- 36 Lindeman J R: Orgelskole h.1
- 37 Koppang: Trestemmige sanger bd.2 h.3
- 38 The Lanciers, kvadrille, for piano
- 39 Potocki: En polakks hjemve, for piano

- 40 Sankey: 4 åndelige sanger, for sang og piano
- 41 Reissiger: For kirken og hjemmet for orgel
- 42 Koppang: Trestemmige sanger bd.2 h.6
- 43 Koppang: Trestemmige sanger bd.1 h.4
- 44 Koppang: Trestemmige sanger bd.3 h.2
- 45 Bull: Sæterjentens søndag, for sang og piano
- 46 Koppang: Trestemmige sanger bd.3 h.4
- 47 Watson: Sangfuglen, for piano
- 48 Koppang: Trestemmige sanger bd.3 h.3
- 49 Norske folkeviser for fiolin

- 50 Panofka: Vokaliser
- 51 Koppang: Trestemmige sanger bd.3 h.6
- 52 Sørensen: Reinlender nr.3, for piano
- 53 Revius: Onkel Toms galopp, for piano
- 54 Nordraak: 6 romanser op.1 for sang og piano
- 55 Koppang: Trestemmige sanger bd.3 h.5
- 56 Den lille Pianist, 108 småstykker h.2
- 57 Schumann: Nachtstück op.23 nr.4, for piano
- 58 Teilman: Huldreslått for piano
- 59 Svendsen: Romanse op.26, arr. for cello og piano

- 60 Kjerulf: 40 norske folkeviser, for piano

- 61 Norske folkemelodier for fløyte solo
- 62 Chopin: Sørgemarsj for piano
- 63 Reissiger (utg) Norske folkemelodier for piano
- 64 Koppang: Samling av 63 sanger h.4
- 65 Winter-Hjelm: Festmarsj (Gustav & Victoria) for piano, lett
- 66 Steenberg: Menuett nr.3 for piano
- 67 Kjerulf: Brudedefærd i Hardanger for fiolin og piano
- 68 Warmuth jr: Jeg elsker deg for sang og piano
- 69 Nordraak: Maria Stuart, klaveruttog

- 70 Panofka: 24 vokaliser
- 71 Grøndahl O A: Ung Magnus, for sang og piano
- 72 Warmuth jr: Sørgemarsj (Johanne Reimers), for piano
- 73 Reissiger: Olav Trygvason, for piano
- 74 Svendsen: Romanse op.26, for fiolin og orkester
- 75 Harris-Rynning: 3 sanger, for sang og piano
- 76 anon: Reinlender, for piano
- 77 Winter-Hjelm: Festmarsj (Gustav & Victoria), for piano
- 78 Koppang: Samling av 63 sanger h.3
- 79 Backer Grøndahl A: Konsertetyde op.11 nr.1, for piano

- 80 Svendsen: Foraarsjubel, for sang og piano
- 81 Tellefsen: Huldredansen op.9, for piano
- 82 Steenberg: Menuett nr.3, for fiolin og piano
- 83 Cappelen: Festmarsj (Oscar & Sophie), for piano
- 84 Reissiger: 20 barnesanger h.1, for sang og piano
- 85 Grieg: Improvisasjon over 2 norske folkeviser op.29, for piano
- 86 Reissiger: Festmarsj (Karl-Johan-statuen), for piano
- 87 Lasson N: Skarpskyttermarsj, for piano
- 88 Lindeman J R: Orgelskole h.2
- 89 Reissiger: Norske nasjonal- og folkemelodier, for 4-hendig piano

- 90 Reissiger: For kirken og hjemmet h.2, for orgel
- 91 Teilman: Festmarsj (Karl-Johan-statuen), for 4-hendig piano
- 92 Neupert: Albumblad, for piano
- 93 Winter-Hjelm (arr): 20 norske folkemelodier, for fiolin og piano
- 94 Svendsen: Kroningsmarsj op.13, for piano
- 95 Moskowski: Melodi op.18 nr.1, for piano
- 96 Czerny: Schule der Geläufigkeit h.1, for piano
- 97 Arlberg: Folkvisor nr.1–2, for sang og piano
- 98 Mozart: Menuett fra Don Juan, for piano
- 99 Kunstnerforeningens album (samling av norske komposisjoner)

- 100 Exner: Albumblad, for piano
- 101 Egeberg F: 3 sanger fra Arne, for sang og piano
- 102 Arlberg: Folkvisor nr.6–7, for sang og piano
- 103 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier ... bd.1 h.3, for piano
- 104 Reissiger: ouverture til Til Sæters, for piano
- 105 Kjerulf: 2 ældre Sange /Nøkken, for sang og piano

- 106 Lassen N: Kvadrilje over bellmanske melodier, for piano
107 Koppang: Samling av 63 sanger h.5
108 Beethoven: 3 valser (Haab, Smerte, Længsel), for piano
109 Grønvold: Chopin, en biografisk skisse
- 110 Dahl E: Margretes vuggevise, for sang og piano
111 Chopin: Nocturne op.9 nr 2, for piano
112 Cinna: In vino veritas, for piano
113 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier ... bd.1 h.1
114 Heller: Etyde i B-dur, for piano
115 Winter-Hjelm: 50 salmemelodier, for piano
116 Reissiger: Du bist wie eine Blume, for sang og piano
117 Bergwitz-Goffeng: 7 sanger, for sang og piano
118 Hoff E: 20 stykker for orgel
119 Fra komedien Min hustru vill ha roligt, for sang og piano
- 120 Haberbier: Sang uten ord, for piano
121 Nordraak: Aftenstemning, for sang og piano
122 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier bd.1 h.2
123 Egeberg, F: 3 julesanger, for sang og piano
124 Reissiger (arr): Brudéfærden og Ja, vi elsker, for 4-hendig piano
125 Backer Grøndahl A: 5 sanger op.13, for sang og piano
126 Tellefsen: 4 masurkaer op.1, for piano
127 Norske folkemelodier for cello
128 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier bd.1 h.5
129 Egeberg F: 6 sanger uten ord for piano
- 130 Harris-Rynning: 2 religiøse sanger, for sang og piano
131 Haslerud: Symra, for blandet kor
132 Teilman: Sørgemarsj (dronning Josefine), for piano
133 Reissiger: 4 muntre sanger, for blandet kor
134 Svendsen: Norsk rapsodi nr.1, for 4-hendig piano
135 Reissiger; Til Sæters, for piano
136 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier bd.1 h.4
137 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier bd.1 h.6
138 Lindeman J R: Orgelskole h.3
139 Klewe A: Herrens Bøn, for sang og piano
- 140 Nordraak: Fjeldbækken, for piano
141 Reissiger: Norske melodier h.1, for 4-hendig piano
142 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier bd.2 h.2
143 Bocchorni: Menuett for fiolin og piano
144 Reissiger: Sømåndkonens Vuggevise, for sang og piano
145 Hansen Oscar: Festmarsj, for piano
146 Bergwitz-Goffeng: 5 Sange/Undrer mig paa, for sang og piano
147 Dahl, J Deichman: Til mit Hjertes Dronning, for sang og piano
148 Lindeman L M: Ældre og nyere norske Fjeldmelodier bd.2 h.1
149 Schumann: Fantasidans for piano

- 150 Chopin: Vals op.42, for piano
- 151 Conradi: Musikens historie i Norge
- 152 Backer Grøndahl A: Konserttetyde op.11 nr 3, for piano
- 153 Arlberg: 3 svenske folkeviser, for blandet kor
- 154 Winter-Hjelm: 1000-Aars-Marsch, for piano
- 155 Warmuth jr: 4 sanger op.1 /Aftenhvile, for sang og piano
- 156 Egeberg F: 4 religiøse sanger, for sang og piano
- 157 Reissiger: 20 barnesanger, for sang og piano
- 158 Jungmann H: Cirkus-Schumann. Vals, for piano
- 159 Kjerulf: Scherzo for piano
- 160 Fra nordiske Komponister, for piano

Av disse 160 produksjonene ser vi følgende:

37 eller 23 % er musikk beregnet for undervisning

19 eller 12 % er utgivelser av norsk folkemusikk

11 eller 7 % er musikk som kan benyttes til dans

Det øvrige, 58 %, er sanger, klaverstykker – og enkelte verker for annen besetning – som i hovedsak er tenkt til adspredelse og hygge.

Som ovenfor nevnt, undervisningsmusikken hadde jo sin faste kundekrets. Det som er noe bemerkelsesverdig er at folkemusikken inntar en så solid posisjon. En gjennomgang av samtlige norske musikkforlags produksjon mellom 1811 og 1908 viser at antallet utgivelser av norsk folkemusikk var beskjedent, kun ca. 4% av totalmengden produksjoner; tallene hos Warmuth viser at salget i årene 1851–82 likevel var betydelig, noe som nok skyldtes L.M. Lindemans innsats.

I september 1905 skrev en innsender i *Norsk Boghandlertidende*:

Det er nemlig saa og det maa ogsaa anerkjendes af Musikforlæggerne, at Kvintessentsen af den Musik der sælges – ialfald for de fleste Provinsbyers Vedkommende – er Undervisningsmusik og Dansemusiken.

Våre tall viser at dette ikke stemmer aldeles – bildet er langt mer nyansert. Dette understøttes av at vi vet både at Warmuth hadde en mengde kunder også utenfor hovedstaden og vi vet svært mye om hvem de var. Se videre neste kapittel.

Kap. 12 Forlag – komponister – produksjoner

Produksjonstallene for musikkforlagene

I årene mellom 1811 og 1908 ble det etter mine registreringer produsert 6.900 notetrykk, se *notekatalogen*. Etter det første tiåret var årsproduksjonen relativt stabil, inntil det skjedde et hopp på 1850-tallet. En smule tilbakegang i 1860-årene etterfølges av jevn og tydelig stigning i produksjonen av notetrykk i Norge. Denne veksten kan naturlig settes i forbindelse med liberaliseringen av handelen fra begynnelsen av 1840-årene, bedring av kommunikasjonsforholdene og med tekniske endringer og forbedringer. Professor Jon Bing poengterer dette i brev: “Papiret ble funnet opp i 1844 (før var det klutepapir, nå fikk man billig papir basert på tremasse). Trykkeriteknologien ble effektivisert. Og ikke minst åpnet dampmotoren markedene: Papir er tungt, men kunne nå fraktes med tog og dampbåt” (se innledningen). Veksten fra midten av 1800-tallet har nok også sammenheng med generelle endringer i samfunnet, økning av folketallet, større etterspørsel fra nye sosiale grupper. Det var ikke bare tallet på notetrykk som øket, det var også salgstallene for de enkelte produksjoner.

Produksjonstall for hvert tiår for alle norske musikkforlag tilsammen:

1810-tallet	13
1820-tallet	210
1830-tallet	264
1840-tallet	269
1850-tallet	429
1860-tallet	313
1870-tallet	967
1880-tallet	1405
1890-tallet	1679
1900–1908	1351
<u>1811–1908</u>	<u>6900</u>

For våre naboland foreligger det få eller ingen tilsvarende tall. Men vi kan nok regne med at Danmarks og Sveriges produksjon lå høyere enn vår egen, naturlig nok.

Hva tjente musikkforleggerne?

Skatteligningen for svært mange bedrifter og enkeltpersoner ble også den gang publisert i dagsavisene og er en god kilde for oss til å studere økonomien til de enkelte firmaene og hvert enkelts utvikling. Jeg har her valgt bare å ta med inntektene – ikke formuetallene.

Det er viktig å merke seg at Norge i 1875 gikk over fra spesiedaler til krone/øre-systemet, der en daler ble satt til 4 kroner. Tallene for 1877 og 1886 viser altså inntektene i kroner mot tidligere daler.

<i>Navn</i>	<i>1862</i>	<i>1868</i>	<i>1871</i>	<i>1874</i>	<i>1877</i>	<i>1886</i>
Br. Hals	4000	4000	4000	5000	24000	25000
Cappelen	3700	5000	5000	5000	20000	30000
Malling	3500	5500	5500	9000	36000	20000
Fei&La	-	2000	2000	2000	8000	8000
Neupert	-	1200	1500	1400	5600	-
Warmuth	-	1000	1350	1500	6000	12000
Fehr	-	-	-	-	3200	-
Røsholm	-	-	-	-	2800	-
Edv. Winther	-	-	-	-	2000	-
Håkonsen	-	-	-	-	-	4000

Sammenligningsvis hadde en skredder Rasmussen en inntekt på 500 spd i 1871, en underfogd Ryen 800, skoledirektør Haslund 1400, kapellmester Hennem 600 og professor Johnson 1600 spd.

En viss justering av tabellens tall: Brødrene Hals hadde minst to ben å stå på ved siden av å forlegge noter, Cappelen var først og fremst et ledende bokforlag og Malling var en formuende mann av en likeså formuende slekt. Mallings forlag, boktrykkeri og bokhandel var blant de betydeligste i landet. Det er ellers verd å merke seg Warmuth forlags sterke vekst med en fordobling mellom 1877 og 1886.

Forlagenes “hitlister”

Jeg har ovenfor i kapitlet Publikum og komponistene, med utgangspunkt i Warmuths forlagsprotokoll for årene 1851–82, vist hvilke *komposisjoner* som var mest populære blant publikum målt etter opplagstall og salgstall. Tilsvarende vil det være av interesse å få klarlagt hvilke *komponister* som var de mest populære – på 1830-tallet – på 1850-tallet – på 1880-tallet osv. (Det er egentlig ikke relevant å direkte sammenligne forlagene med hverandre, siden de tilsammen dekker nær hundre års utvikling.)

Populariteten til komponistene kan måles på to måter: a) ved å vise hvilke komponister som figurerer oftest på forlagenes lister, altså en form for “hitlister”, og b) ved å arbeide ut popularitetslister, “på topp-lister” innenfor hvert tiår i undersøkelsesperioden 1811–1908. Slike lister vil gi grunnlag for interessante spørsmålsstillinger. For eksempel: Kan det spores noen linjer i forlagenes utgivelsespolitikk? Skjelte forlagene mer til børsen enn katedralen og valgte komponister de visste solgte? Forteller listene noe om kulturelle strømninger i tiden? Hvordan var forholdet mellom norske og utenlandske komponister? Når kom kvinnene med for fullt? I fremstillingen om forlagene ovenfor er enkelte av favorittkomponistene trukket frem, det er pekt på særtrekk ved deres musikk og ved forlagenes prioriteringer.

Når det gjelder hitlistene avgrensner jeg meg til et utvalg forlag, mens tiårslistene omfatter samtlige forlag.

Jeg tar hitlistene først og går kronologisk fremover. I tillegg til de mest populære komponistnavn noteres hvor stor kvinneandelen var. Tallene ved hver komponist refererer til antallet utgivelser eller titler (produksjoner) på vedkommende forlag. *Komponistfeltets “anon” og “NN” er holdt utenfor; tallene i hitlistene vil derfor oftest ikke samsvare med de produksjonstallene som jeg har oppgitt under de enkelte forlag ovenfor, der både “anon” og NN er tatt med.*

L. M. Ibsen 1815–40

(Tilsammen 5 komponistnavn og 31 produksjoner)

25 Lars Møller Ibsen
3 Hans Hagerup Falbe

I tillegg 3 komponister med 1–2 produksjoner hver.
Kvinner: 0.

H. T. Winther 1822–51

(Tilsammen 56 komponistnavn og 165 produksjoner)

23 Peder Carl Lasson
19 Fredrik Carl Lemming
13 Christian Blom
11 Daniel François Auber
7 Carl Schwenke
7 Friedrich Kuhlau
6 Waldemar Thrane
5 Bernhard Crusell
4 Ludwig van Beethoven
4 Hans Skramstad
4 F.-Avé Lallemand

I tillegg 45 komponister med 1–3 produksjoner hver.
Kvinner: 2 med i alt 4 produksjoner, på topp Nathalie Linaae.

Tøttrup 1832–64

(Tilsammen 13 komponistnavn og 21 produksjoner)

6 François Hünten
3 Henri Herz
2 Alexander Dreyschock

I tillegg 10 komponister med 1 produksjon hver.
Kvinner: 0.

Guldberg & Dzwonkowski

(Tilsammen 29 komponistnavn og 50 produksjoner)

9 Herman Neupert
4 Friedrich August Reissiger
4 Johann Strauss sr

3 Gaetano Donizetti

I tillegg 25 komponister med 1–2 produksjoner hver.
Kvinner: 0.

Neupert 1843–79

(Tilsammen 56 komponistnavn og 111 produksjoner)

13 Herman Neupert
11 Brinley Richards
8 Christian Teilman
4 Rikard Nordraak
4 Carl Maria von Weber
3 Thekla Badarzewska
3 Carl Faust
3 August Herzog
3 Ignace Leybach
3 Henri Rosellen

I tillegg 46 komponister med 1–2 produksjoner hver.
Kvinner: 3 med i alt 5 produksjoner, på topp Thekla Badarzewska med 3 produksjoner

Lindorff 1849–64

(Tilsammen 119 komponistnavn og 233 produksjoner)

15 Hans Christian Lumbye
15 Joseph Gungl
9 Felix Mendelssohn
7 Fredrikke Lehmann Barth
7 Friedrich August Reissiger
6 Fredrikke Egeberg
6 Johann Strauss sr.
5 Robert Schumann
4 Halfdan Kjerulf
4 Johann Strauss jr.
4 Erik Bøgh
4 prins Gustav

I tillegg 107 komponister med 1–3 produksjoner hver.
Kvinner: 7 med 19 produksjoner, på topp

Fredrikke L. Barth 7
Fredrikke Egeberg 6.

Warmuth 1851–1908

(Tilsammen 575 komponistnavn med 2520 produksjoner)

142 Agathe Backer Grøndah
97 Christian Teilman
92 Johan Selmer
46 Adolf Hansen
45 Ludvig Mathias Lindeman
43 Christian Cappelen
42 Friedrich August Reissiger
42 Johan Svendsen
39 Johan Backer Lunde
34 Catharinus Elling
33 Oscar Borg
33 Per Winge
31 Halfdan Kjerulf
31 Otto Winter-Hjelm

I tillegg 561 komponister med 1–27 produksjoner hver.

Kvinner: 74 med 438 produksjoner, på topp:

A. Backer Grøndahl 142
N. Lago (Laura Netzel) 22
Borghild Holmsen 17
Anne Louise Egeberg 16
Mon Schjelderup 12
Caroline Schytte-Jensen 12

Røsholm 1856–93

(Tilsammen 29 komponistnavn og 67 produksjoner)

20 Christian Teilman
6 Adolf Hansen
5 Friedrich August Reissiger
3 Andreas Klewe

I tillegg 26 komponister med 1–2 produksjoner hver.

Kvinner: 4 med 5 produksjoner, på topp Stine Høyer med 2 produksjoner

Håkonsen 1881–87

(Tilsammen 74 komponistnavn og 200 produksjoner)

24 Adolf Hansen
16 Ole Olsen
15 Alfred Paulsen (Leon Lambert)
13 Johannes Haarklou
11 Johan Selmer
10 Peter Lindeman
8 Christian Teilman
7 Per Strandberg
6 Christian Sinding
5 Olaf Paulus

I tillegg 64 komponister med 1–4 produksjoner hver.

Kvinner: 5 med 11 produksjoner, på topp

Sofie Irgens 4
Lizzy Zogbaum 3.

Br. Hals 1887–1908

(Tilsammen 163 komponistnavn med 761 produksjoner)

106 Agathe Backer Grøndahl
87 Christian Sinding
82 Johan Backer Lunde
69 Ole Olsen
27 Catharinus Elling
19 Ludvig Schytte
19 Johan Selmer
17 Christian Cappelen
17 Sigurd Lie
16 Edvard Grieg
15 Gustav Fr. Lange
12 Wilhelm Söderberg
10 Johan Halvorsen

I tillegg 150 komponister med 1–9 produksjoner hver.

Kvinner: 21 med 142 produksjoner, på topp

Agathe Backer Grøndahl 106
Signe Lund 9
Caroline Schytte Jensen 4.

Zapffe 1893–1908

(Tilsammen 166 komponistnavn med 453 produksjoner før 1909)

36 Johannes Haarklou
26 Inger Bang Lund
20 Signe Lund
20 Christian Teilman
13 Sigurd Lie
11 Johan Selmer
10 Mon Schjelderup
10 Christian Wendelborg
9 Jacob Rode-Jacobsen
8 Birgit Lund
7 Alfred Mjøen
7 Karl Schøyen

I tillegg 153 komponister med hver 1–6 produksjoner

Kvinner: 14 med 78 produksjoner, på topp

Inger Bang Lund 26
Signe Lund 20
Mon Schjelderup 10
Birgit Lund (mor til Signe L.) 8

By 1900–1908

(Tilsammen 122 komponistnavn med 311 produksjoner før 1909)

30 Catharinus Elling
15 Johannes Haarklou
12 Sigurd Lie
11 Mon Schjelderup
8 Peter Lindeman
7 Therese Kling
7 Marie Moestue
7 Emma Dahl
6 Hilda Neupert
6 Oluf Lien
6 Rasmus Sandvik

I tillegg 111 komponister med hver 1–5 produksjoner

Kvinner: 27 med 86 produksjoner, på topp

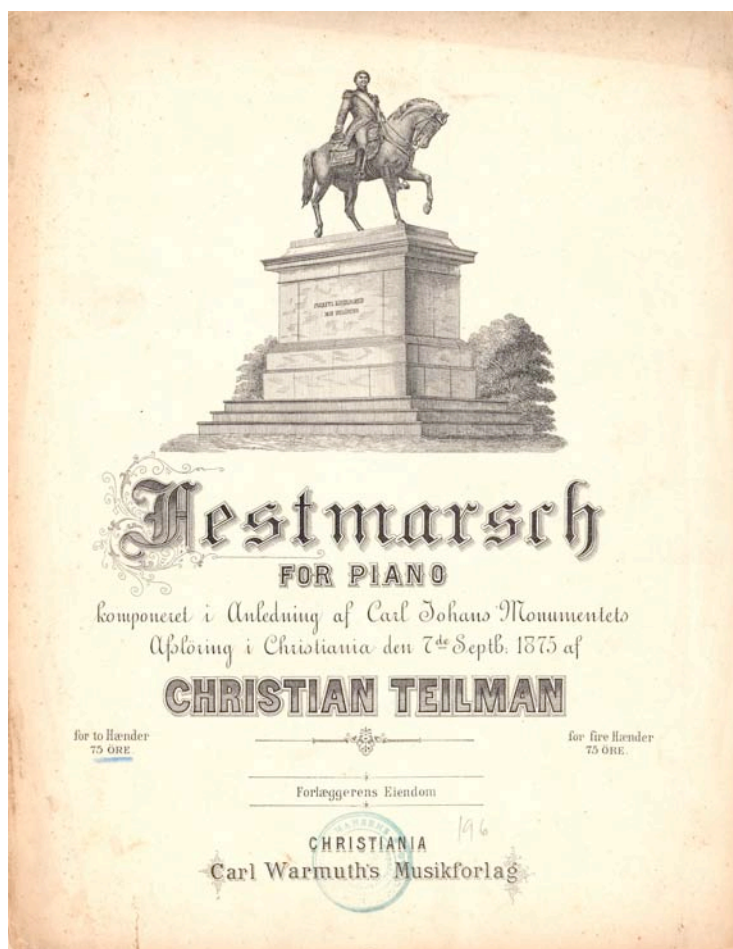
Mon Schjelderup 11
Emma Dahl 7
Therese Kling 7
Marie Moestue 7.

Komponistenes popularitet hvert tiår 1811–1909

1811–19		1820–29		1830–39		1840–49	
H.H. Falbe	3	L.M. Ibsen	27	D.F. Auber	30	R. Willmers	18
F. H. Himmel	2	P.C. Lasson	23	C.M. Bellman	6	N.C. Brøgger	17
L. Roverud	2	F.C. Lemming	18	G. Rossini	6	H. Neupert	13
C. Schwenke	2	Chr. Blom	11	Chr. Blom	5	L.M.Lindeman	9
J.H. Paulsen	1	Fr. Kuhlau	7	F. Herold	5	J.D. Behrens	8
I. Pleyel	1	C. Schwenke	6	L.M. Ibsen	4	F.A. Reissiger	8
Reymann	1	W. Thrane	6	W.A. Mozart	4	F. Hüntén	7
L. Wittrup	1	L. v. Beethoven	4	L.E. Müller	4	J.G. Conradi	6
		C. Czerny	4	J. Panny	4	G. Donizetti	6
		H.H. Falbe	4	J. Strauss sr	4	F. Herold	6
1850–59		1860–69		1870–79		1880–89	
H.C. Lumbye	22	R. Hasert	27	Chr. Teilman	47	J. Selmer	79
J. Gungl	19	L.M.Lindeman	18	L.M.Lindeman	33	Chr. Teilman	64
F. Egeberg	16	M.A. Udbye	15	F.A. Reissiger	31	A. Hansen	53
L.M.Lindeman	11	F.A. Reissiger	10	B. Richards	18	A.B. Grøndahl	51
F. Mendelssohn	11	H.B. Goffeng	7	H. Kjerulf	17	Ole Olsen	41
F.A. Reissiger	11	J.D. Behrens	7	C. Faust	14	Chr. Cappelen	37
J.D. Behrens	10	Emma Dahl	7	J. Svendsen	14	L.M.Lindeman	27
J. Strauss sr	7	E. Hoff	7	A. Terschak	14	O. Winter-Hjelm	25
F.L. Barth	6	H. Kjerulf	7	J. Kafka	12	F. Chopin	24
A.M. Canthal	6	R. Nordraak	6	Emma Dahl	11	Chr. Sinding	24

1890–99		1900–09	
A.B. Grøndahl	86	A.B. Grøndahl	107
J.B. Lunde	76	C. Elling	44
Chr. Sinding	60	J. Haarklou	44
J. Selmer	51	G. F. Lange	35
Ole Olsen	49	L. Særaas	35
C. Elling	40	M. Schjelderup	31
Sigurd Lie	40	I. Bang Lund	28
Chr. Teilman	39	Sigurd Lie	25
Ad. Hansen	28	J.B. Lunde	25
J. Haarklou	28	Chr. Teilman	23

*Christian Teilmans festmarsj
– en av Warmuths salgssuksesser, september 1875.*

Hitlistene og tiårslistene gir svar på spørsmålet om hvilke komponister som til enhver tid var mest ettertraktet gjennom nær hele det 19. århundre og et stykke inn i det neste. Vi ser at Christian Teilman var så populær at han figurerer på hele fem forlags bestselgerlister og var en av de topp-plasserte i hvert tiår fra 1880-årene og fremover; at Ludvig Mathias Lindemans folkevisesamlinger ble store salgssuksesser; at Agathe Backer Grøndahl lå på topp både hos Hals og hos Warmuth og toppet salgslister gjennom to tiår; når hun på listen over Warmuths solgte komposisjoner 1851–82 ikke kommer høyere opp enn på 79. plass og bare har to titler i tillegg på listen (125. og 152. plass), skyldes det simpelthen at hennes blomstringstid falt senere. Kvinnene kommer inn for fullt på 1850-tallet, både på forlagenes hitlister og på tiårsoversiktene. Utenlandske navn utgjør totalt sett ca. 30 %, etter 1860 synker andelen til under 10 %.

*Warmuth-trykk fra oktober 1881: Svendsens Romanse
 – bestselgeren, her for fiolin og klaver.*

Ser vi på Warmuths liste over forlagets 160 mest solgte komposisjoner, ligger Johan Svendsens navn øverst med sin fiolinromanse, men på Warmuths liste over de mest populære *komponister* kommer Svendsen først på 8. plass og han kommer bare med på en av tiårslistene – for tiåret 1870–79 – og da på 6. plass.

Tilsvarende står Ole Bull nesten øverst på Warmuths komposisjonsliste (4. plass), men kommer langt ned på forlagets liste over komponister med flest produksjoner. I tiårslistene finner vi heller ikke navnet til Edvard Grieg og på forlagenes hitlister har han bare én plassering, på listen til Hals, og da på 10. plass. Forklaringen på dette er enkel: De mest kjente komponistene hadde sine forleggere i utlandet. Enkeltverker ble utgitt på norske forlag og de kunne oppnå store salgstall, men det sier lite om komponistenes samlede produksjon.

Av de mest kjente norske komponister var Halfdan Kjerulf inne på hitlistene både til Lindorff (9. plass) og Warmuth (13. plass) og han var blant de topp-plasserte både i 1860-årene (9. plass) og 1870-årene (5. plass). At skolesangutgiverne Jacob Kobberstad og Ole Koppang, som var blant dem med flest utgivelser ifølge Warmuths forlagsprotokoll 1851–82, ikke kommer med på noen komponist-hitliste eller tiårsliste, er forståelig nok.

Sluttord

Ved Warmuth og Hals forlags overgang til Norsk Musikforlag 1. januar 1909 var en epoke i musikkhandelshistorien i Norge slutt. Ved veis ende er det naturlig å trekke opp noen hovedlinjer.

Det desiderte tyngdepunkt gjennom hele perioden var Christiania med bare noen få sentra andre steder, først og fremst Bergen. På det ytre plan kan derfor fremveksten av musikkhandelen synliggjøres gjennom utviklingen i hovedstaden.

Forleggerne

Det startet ytterst beskjedent i små lokaler i trange gater – som Nedre Voldgade – og endte i fasjonable lokaler i byens paradegater – først Kirkegaden, så Carl Johansgade.

Den formaliserte musikkhandel i Norge begynte med Lars Roverud og hans samtidige Lars Møller Ibsen og Hans Thøger Winther. De var pionerene, og derfor setter jeg 1808 som startpunktet for musikkhandelens historie. De etablerte egne forlag og drev med salg av noter og litt musikkinstrumenter, fortrinnsvis fra sitt eget hjem. Men “gamlemåten” med salg av instrumenter fra isenkremmere og nürnbergere, noter fra privatpersoner, bokhandlere og gjennom kontakter med utlandet eksisterte ennå et par tiår fremover. Først på 1830- og 40-tallet blir den rene musikkhandelen en mer synlig del av forretningslivet.

Det skjedde raskt. Frem til litt etter midten av hundreåret ble det ene firma etter det andre grunnlagt: Tøttrup, Guldberg & Dzwonkowski, Edv. Winther, H. Neupert, Lindorff, Carl Warmuth. Og utviklingen fortsatte med nyetableringer også gjennom andre del av 1800-årene: Johan Røsholm, Petter Håkonsen, Brødrene Hals, Haakon Zapffe, Oluf By. Det må bety at det var et marked for noter og instrumenter. Dette skjedde i en tid med sterk vekst i folketallet: i 1801 var selve Christiania en mindre by med 11.923 innbyggere, hundre år senere var folketallet etter kraftig vekst og med to store byutvidelser steget til hele 227.626

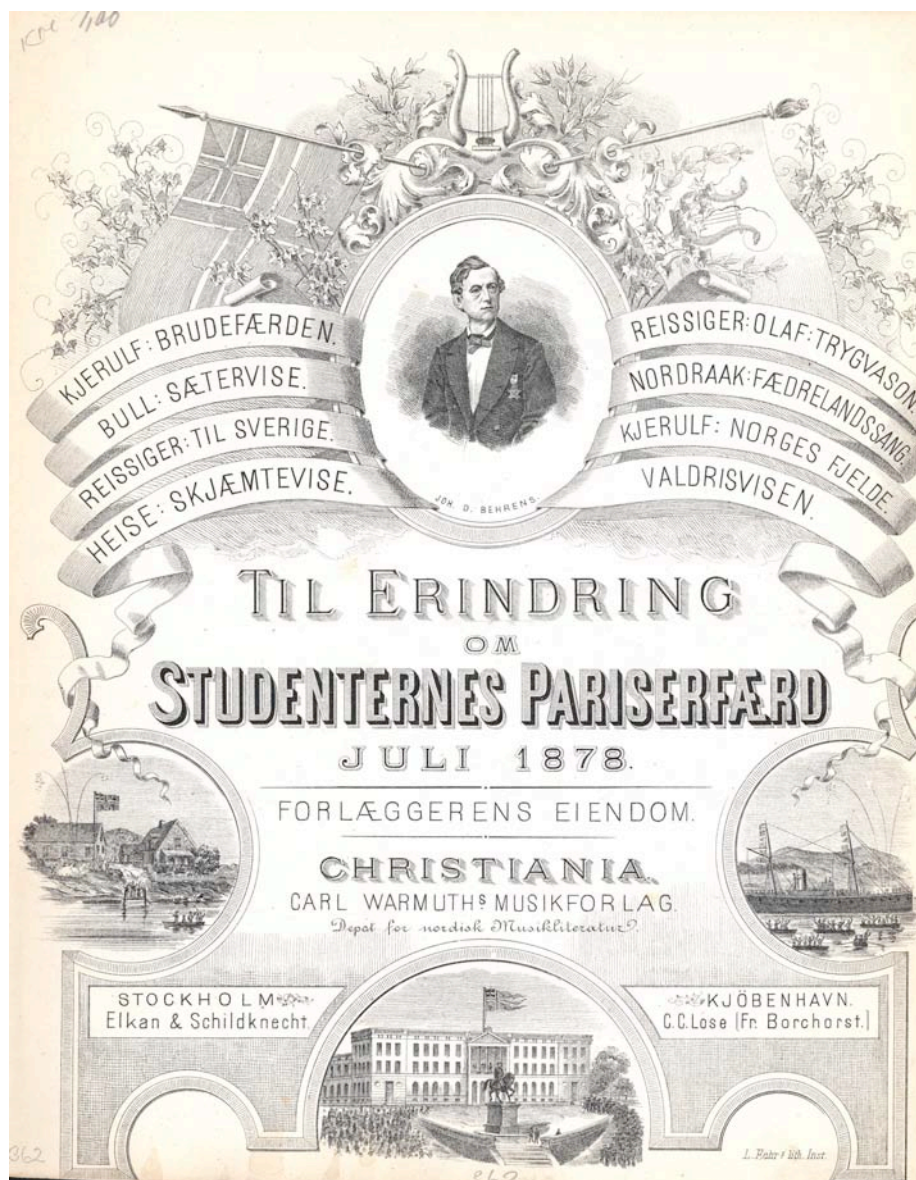
– 25 ganger så mange! Bedre kommunikasjoner frem gjennom 1800-tallet gjorde det også lettere å nå ut til resten av landet.

Det var entusiastiske personer som løftet frem musikkhandelen i Norge, gründere som hadde evne og var villige til å satse. Mange av dem, nesten halvparten, var immigranter. De fleste firmaene ble éngenerasjonsforetak, enkelte ble avvirket, andre sluttet seg sammen til ett firma, slik at det mot slutten av perioden kom til å eksistere bare fire forlagshus: Carl Warmuth, Br. Hals, Oluf By og Haakon Zapffe. Da så Warmuth og Hals i 1909 gikk sammen i Norsk Musikforlag, var det bare tre igjen. I 1925 gikk også By opp i det nystiftede musikkforlaget.

Når det gikk slik, kan forklaringen være at veksten hadde vært for rask, at det ble en form for overetablering. Men det som hadde blitt gjort, kom til å bære frukter, takket være innsatsen til enkeltmenneskene, gjennom gründertiden og frem til musikkhandelen var etablert som en selvstendig og trygg bransje.

Repertoaret

Det som best karakteriserer musikken utgitt i Norge i perioden 1811 til 1909, er det enkle og sangbare. Fordringsløse pianostykker og sanger, først og fremst for én stemme med piano utgjør ryggraden i de norske musikkforlagenes produksjon gjennom hele perioden. Det samme bildet ser vi i Danmark og Sverige. Det gjenspeiles i noteleiebibliotekskatalogene, og i forlagenes hitlister er det tydelig. Forleggernes politikk var – da som nå – å tilfredsstille publikums behov, og det var et langt mindre marked for mer komplekst repertoar, både når det gjelder besetning og teknikk. Det motstandsløse og det iørefallende var det som solgte. Det var nettopp dette som Agathe Backer Grøndahl beklaget i det brevet hun 15. september 1885 sendte til Edvard Grieg (se kap. 8): “desværre faaet det [manuskriptet] tilbagesendt fra 3 forskjellige Musikhandlere, der ikke ville udgive det, paa Grund af at de, baade for Piano og især Sang ere vanskelige, og følgelig ikke let bliver salgbare”. Det enkle, sangbare kan på den annen side forklare noe av den populariteten Agathe Backer Grøndahl selv opplevde, med første plass på hitlistene til Warmuth og Hals og den mest populære komponist gjennom to tiår fra 1890 av. Vurdert under ett kan en nok si at børsen sto adskillig tydeligere for en forlegger enn katedralen gjorde.

I anledning kortturneen til bl.a. Paris med dirigent Behrens sendte Warmuth ut dette notetrykket.

Musikkforleggerne var raske til å oppfange tidens smak og interesser. I løpet av den lange tidsperioden 1811–1909 skjer det en gradvis, men tydelig forandring av musikksmaken. I de første tiår rådet et romantisk, nokså pregløst ideal grunnen. Fra 1830–40-tallet ser vi at vår folkemusikk blir viet stadig mer oppmerksomhet. Fra rundt 1860 kommer det stadig flere norske navn inn på forlagslistene, også de betydeligste komponistene, og undervisningsmusikk er blitt interessant. Men, det er stadig det enkle som råder – det som var overkommelig for amatørerne: de små former, en enkel klaversats, sanger med begrenset ambitus og en besetning som er begrenset i utvalget. Nesten 50 prosent av musikken utgitt mellom 1811 og 1909 er beregnet for tohendig

piano, nær 30 prosent for sang og piano. Det er tydelig hvilken posisjon pianoet hadde blant musikkliebhaberne den gang.

De store verker som flersatsige orkesterstykker, rekker av strykekvartetter og operaer kom i liten grad på trykk i Norge før 1900 – det har nok sammenheng med våre spinkle økonomiske forlagsforhold sammenlignet med f.eks. København. Våre største komponistnavn som Grieg, Svendsen og Kjerulf søkte til København, Leipzig og Stockholm med sine komposisjoner på samme måte som også de større forfatterne gjorde. Enkelte verker kunne de gi ut på norske forlag og de ble ofte salgssuksesser, som Johan Svendsens fiolinromanse.

Men også i utlandet var det problemer med å få utgitt mer krevende komposisjoner – Agathe Backer Grøndahl hadde jo uten hell kontaktet både Warmuth i Christiania, Wilhelm Hansen i København og Abr. Hirsch i Stockholm. Videre var det slett ikke alltid slik at det var våre kunstnere som henvendte seg til de store forlagene, det kunne like gjerne være omvendt, slik som det lyder i dette brevet av 15/8 1881 til Grieg fra Wilhelm Hansens forlag i København: “Vor Klaverlitteratur er fortiden meget mager. De vil kunne afhjælpe et saakaldet ‘længe følt Savn’ ved at komponere noget Nyt, som hos os vil være hjertelig velkomment.”

Viktige begivenheter, som kommunikasjonsmessige landevinninger, var noe som interesserte musikkforleggerne – her så de muligheter for nye salgssuksesser. Da landets første dampskip, Constitutionen, ble satt inn i rute i 1827, utgav Ibsens forlag *Flagsang for den norske Dampbaad Constitutionen* i juni samme år; da man for alvor begynte å diskutere en jernbane i Norge i 1846, kom *Jernbane-Damp-Galop* i 1847 ut på Edv. Winthers forlag; da telefonen ble presentert i Christiania i 1880, hadde Røsholms forlag utgitt Teilmans *Telephon-Galop* to år tidligere. Videre: *Electricitetspolka*, *Sporvejs-Galop*, *Singer Symaskine-Polka*. Fridtjof Nansens bragder høstet flere notetrykk. Andre større begivenheter som ble gjenspeilet med notetrykk, kunne være “afdugning” av en statue, giftemål mellom kongelige, dødsfall, politiske begivenheter. Derimot ser det ikke ut til at næringsdrivende på 1800-tallet så reklamemulighetene som lå i et notetrykk. Et par unntak er klokkefabrikanten Waterburys *Waterbury Polka* og sjokoladefabrikantene Cloetta (*Chokolade Polka-Mazurka*) og Minde (*Mindes Chokolade Marsch*). Noe annerledes, men med desto morsommere tittel er bladet Typographiske Meddelelser som i 1888 utgav *Typografernes Sang: O Gutenberg, vor Fader stor* til melodi av Ole Olsen. – En kan nesten si at vil en ha greie på hva som foregikk i Norge i denne perioden, kommer en langt med å se på notetrykkene!

Året 1896 var den store nyheten Nansens Nordpolsekspedisjon, og slikt ble det notetrykk av! Ringve Museum.

Mine undersøkelser har vist at det gjennom 1800-tallet skjedde en merkbar forandring med publikum – de som kjøpte eller leide noter og instrumenter. Ved starten av hundreåret tilhørte brukerne av musikk i alt vesentlig det øvre sjiktet i samfunnet, familier – først og fremst innenfor embetsstanden – som hadde økonomisk evne til å skaffe seg et piano og gi sine døtre musikkundervisning. Frem gjennom 1800-årene ble samfunnet mer differensiert. Det vokste frem et mellomsjikt av lavere embetsmenn og en tallrik gruppe av funksjonærer; samtidig førte utviklingen med seg at det for andre – håndverkere, handelsmenn, forretningsdrivende av forskjellig slag – åpnet seg store muligheter til å slå seg opp og frem. Nye grupper fikk bedret sin økonomi, og for noen var det også viktig å kunne markere seg sosialt, for eksempel ved å skaffe seg eget piano. Det er disse nye gruppene som er helt dominerende i de registreringskildene jeg har benyttet: Salve Thomassens leiebibliotek (1856–

71), Br. Hals' protokoller (1856–1908) og Carl Warmuths kundekatalog (1893–96).

To særtrekk skal i tillegg fremheves. Gjennom hele perioden inneholder forlagslistene mye *undervisningsmusikk*. Warmuths forlagsprotokoll nr 1 viser dette med all tydelighet: Kopperstad og Koppangs skolesangbok på 2. og 3. plass blant de mest solgte verker og mange sangutgivelser av Koppang i tillegg. For perioden 1811–1909 under ett finner vi nær 200 titler (skoler, skolesangbøker) som har sangundervisningen i den offentlige skole som siktemål. Hertil kommer all undervisningslitteraturen for private skoler og en mengde titler beregnet på privat opplæring i piano, orgel, fiolin, solosang, zither, gitar og forskjellige blåseinstrumenter. Arven etter Lars Roverud er merkbar.

Før interessen for det *nasjonale* vokste frem med stor kraft i landet fra 1830-årene av med fanebærerne Henrik Wergeland og Ole Bull og med Ludvig Mathias Lindemans banebrytende folkemusikalske innsamlingsarbeid, ser vi bare enkelte spredte tilløp på notefronten. Det første norske notetrykk som har vår nasjonale musikkarv som utgangspunkt, kom i 1822: *Norsk Fjeld-Sang* – abbed Voglers variasjoner over *Stusle søndagskvelden*. Lindemans innsats kan en lese ut av forlagenes hitlister og tiårslistene: nr. 5 på hitlisten til Warmuth og blant de topp-plasserte av samtlige komponister/musikkutgivere i tiårene fra og med 1840-årene til og med 1880-årene. Men, den omfattende interesse for det nasjonale og de mange populære konserter og andre opptredener med norsk folkemusikk fikk ikke den gjenklang i noteproduksjonen man kunne ha tenkt seg. Av det samlede tallet på produksjoner i undersøkelsesperioden 1811–1908 (6.900) hadde etter mine beregninger bare 258 eller 3,7 % folketoner som basis. Antall titler økte markant fra 1840-tallet til det kulminerte på 1870-tallet. Etter dette ser interessen ut til å ha sunket noe:

1820-t	5
1830-t	3
1840-t	12
1850-t	18
1860-t	29
1870-t	62
1880-t	46
1890-t	41
1900-t	42

Det er interessant å legge merke til at forleggerne satset også på andre lands toner – Serbia, Polen, Ungarn, Egypt, Arabia, Transvaal, Japan, foruten de mer nærliggende europeiske land.

At interessen for det nasjonale avtegner seg så klart også i musikken fra 1840-årene av, henger sammen med at stadig flere norske komponister får innpass hos forlagene. Dette merkes særlig klart på forlagslistene fra 1860-årene. Norsk musikk – med sterkere eller svakere innslag av folkemusikk – er et karakteristisk trekk ved de notetrykkene som ble utgitt av norske musikkforlag gjennom siste del av undersøkelsesperioden.